

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA DE VALLDEIX*

Ramon BOTER de PALAU i GALLIFA

0. INTRODUCCIÓ

Aquest estudi és una aproximació a la toponímia del veïnat de Valldeix, al nord del terme municipal de Mataró. Cal remarcar d'entrada que no es pretén fer una anàlisi exhaustiva de la toponímia d'aquest indret; això, més aviat, seria objecte d'un estudi més ambiciós. Per tant, ara l'espai limitat de l'article ens obliga a fer una primera aproximació sintètica, però no per això menys rigorosa.

L'objectiu de l'article és fer un buidat d'informació a partir de les fonts escrites (documentació, cartografia i bibliografia), i les fonts orals (entrevistes) per fer un inventari toponímic. Al final, i per donar sentit a la tasca de la recollecció dels topònims, s'ha fet una valoració geogràfica per tal de copsar la dinàmica del veïnat de Valldeix al llarg dels anys a partir dels seus noms de lloc.

1. EL MEDI GEOGRÀFIC

El veïnat de Valldeix comprèn les terres esteses al voltant de la riera de Valldeix, les quals estan entre la mar Mediterrània i la serralada Litoral, dintre el terme municipal de Mataró. Limita per llevant amb el veïnat de Mata, per ponent amb el veïnat de Cirera i per tramuntana amb el terme municipal de Dosrius. La riera de Valldeix, per tant, forma l'eix central d'aquesta petita conca hidrogràfica (d'uns 5 km² de superfície) que es ramifica en diversos torrents (veure mapa adjunt).

En el veïnat de Valldeix hi ha una petita ermita dedicada a Santa Rita de Càssia, a l'alçada de can Marquès.

El poblament al llarg de la història ha estat dispers en masies diverses, però en l'actualitat hi ha dues urbanitzacions que tendeixen a aglomerar la població. En el veïnat hi ha una xarxa de camins que connecta totes les cases entre si, i una carretera principal que enllaça les masies i les urbanitzacions amb Mataró.

*Aquest article està basat en un treball de curs de l'assignatura de toponímia (curs 1995 / 96). El treball va ser dirigit pel professor Joan Tort i Donada, del Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de Barcelona

L'agricultura, en gairebé totes les seves manifestacions (vitivinicultura, horta i floricultura), ha estat l'activitat econòmica principal del veïnat de Valldeix en les darreres dècades. No obstant, és ben palesa l'aparició de noves activitats econòmiques: magatzems, petites fàbriques i centres recreatius. Tots aquests canvis es tradueixen en l'aparició de nous usos del sòl.

Els canvis en la distribució de la població, l'evolució de les activitats econòmiques i l'aparició dels nous usos del sòl sempre tenen com a rerefons la dinàmica creixent de la ciutat de Mataró.

2. LES FONTS CONSULTADES

Les fonts orals s'han cenyit a l'entrevista de tres persones.

Jaume Boter de Palau i Ràfols

Propietari de can Català i floricultor de 56 anys. Va passar tots els estius de la seva infantesa a can Català, i hi viu des del 1967. És de la comissió del Nomenclàtor del Patronat Municipal de Cultura des del 1981. Aquest organisme oficialitza els noms dels carrers de Mataró.

Jaume Carbonell i Ribas

Encarregat de can Català, pagès i caçador de 62 anys. Viu a Valldeix des del 1944 i treballa la terra des dels 14 anys.

Rosa Ribas i Sala

Masovera de can Català i mare de Jaume Carbonell, de 89 anys. Viu a can Català des del 1944. Portà les terres de can Català des del 1944 fins a la seva jubilació.

Les fonts escrites corresponen bàsicament a l'Arxiu de Can Català (ACC), a l'Arxiu Històric Municipal de Mataró (AHMM) i a la Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (CICC). L'extracció dels topònims s'ha fet a partir de la recerca en documentació històrica, cartografia històrica i actual, i finalment en bibliografia.

Documentació històrica:

“Padrón de la Riqueza Rústica y Urbana” (1846)	Tret de: AHMM
“Inventario de los Bienes de Joaquín de Palau y de Castellar”(1890)	Tret de: ACC
“Padrón General del Vecindario de Batlleix” (1896)	Tret de: AHMM

Cartografia:

<u>Plano Jurisdiccional de la Ciudad de Mataró</u> (1851) a escala 1: 2 500	Tret de: AHMM
<u>Mapa del Termino Municipal de Mataró</u> ((1940) a escala 1: 10 000	Tret de: ACC
<u>Mapa Topogràfic de Catalunya</u> (1984) a escala 1: 5 000	Tret de: CICC
<u>Mapa Topogràfic: El Corredor</u> Ed. ALPINA(1990) a escala 1: 25 000	Tret de: ACC
<u>Plànol Urbà de Mataró</u> Ed. Ajuntament de Mataró (1996) a escala 1: 5 000	Tret de: ACC

Bibliografia específica:

CLARIANA, J. et alt. (1997) *Toponímia del terme municipal de Mataró* Elaborat per la secció del Plànol de la Ciutat (Ajuntament de Mataró).

És un inventari dels topònims de fora el casc urbà de Mataró. El buidat de les dades està fet a partir de plànols de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, i de mapes de partides. Conté un total de 430 topònims. Primer els topònims estan presentats en un índex general i posteriorment estan classificats en els següents grups: ambients naturals, construccions, sistema hidrogràfic i vials.

FERRER I CLARIANA, LL. (1966) *Valldeix* Ed. Museu i Arxiu Històric Arxiprestal. Obra de St. Francesc- III. Mataró.

Aquesta obra és l'única monografia específica del veïnat de Valldeix publicada fins ara. A partir de la descripció que Ferrer fa del veïnat es poden treure un bon grapat de noms de lloc. A més s'inclou un dels pocs articles existents sobre l'etimologia del nom Valldeix.

3. INVENTARI TOPONÍMIC

Amb la recollida dels topònims de Valldeix s'observa una gran dispersió dels grups semàntics. Aquest fet ens posa de manifest la complexitat geogràfica d'aquest territori. Per aquesta raó s'han establert un total de vuit categories en la classificació. Les tres primeres categories de topònims al·ludeixen a fets del medi físic (accidents del relleu, sistema hidrogràfic, partides i paratges), i els grups restants al·ludeixen a fets humans (vinyes, sènies i camps, construccions, vials i indrets singularitzats). Ordenant d'aquesta manera els noms, s'intenta fugir de les classificacions més convencionals (l·listats de topònims en forma de diccionari alfabètic). Per tant, es dona a l'inventari toponímic aquesta sistematització perquè esdevingui una eina al màxim d'útil per interpretar el territori.

a) El veïnat

Valldeix

Aquest topònim dona nom al veïnat, però també a la riera i al portal de Valldeix. Aquest darrer remet a la porta que hi havia a la muralla de Mataró, en la qual hi havia els burots. El topònim surt citat per primer cop com l'alou de Valldeix l'any 1024¹. No hi ha homònims, però hi ha noms força similars: Baleixo (Galícia), Valeixe (Galícia), Valldeixils (Noguera), Valldoreix (Vallès Occidental), Valveleix (Massís Central, França), Xuvall (Andorra), etc. L'etimologia és complexa. Fins ara, no hi ha hagut cap especialista que hagi aclarit l'origen del nom. Carreras i Candi deia que el nom era format per Vall- seguit pel sufix -eix².

b) Accidents del relleu

Serra de can Bruguera

Serra on hi ha ubicada la masia homònima, entre el turó de Tarau i la plana dels Brucs.

Serra de can Cabot

Serra situada per sobre de la masia homònima, entre la plana dels Brucs i el turó d'en Tunyí, a llevant del veïnat de Valldeix.

Turó d'en Dori

Turó a ponent de la serra de can Gener. Aquest turó fa de partió entre el veïnat de Valldeix i el veïnat de Cirera. El nom li ve donat per la masia de can Dori de Cirera. Dori és un cognom.

Serra de can Gener

Serra per sobre de la masia homònima, entre el turó d'en Dori i el turó de Tarau, a ponent del veïnat de Valldeix.

Pla de la Barca

Pla a l'antiga partida dels Caputxins, travessat actualment per l'A-19. Sobre l'origen del nom, es diu que uns pescadors van fer una juguesca per tal de fer arribar una barca fins aquest pla.

Pla dels Capellans

Pla a l'antiga partida dels Caputxins, més a ponent del pla de la Barca. Possiblement la proximitat amb el convent dels Caputxins justificaria el nom del pla.

Plana dels Brucs

La plana dels Brucs està situada entre el camí de la Cornisa i can Bruguera. En aquest pla hi ha molts brucs, fet que justifica amb escreix el topònim.

Plana dels Xafa-rocs

Plana situada a llevant de can Cabot Vell. L'origen del nom és desconegut.

Sot de la Salamandra

Fondal a la capçalera del torrent de can Flequer. En aquest indret hi ha la font homònima.

Sot del Castanyer

Altra denominació del sot de la Salamandra. En aquest indret hi havia castanyers.

Turó de Tarau

Situat a la capçalera del torrent de can Bruguera, al costat de la masia homònima. Amb 433 m, és el turó més alt del veïnat.

Turó de can Tunyí

Situat a llevant de la serra de can Cabot. El turó rep el nom d'una masia del veïnat de Mata. Tunyí és un cognom.

c) Sistema hidrogràfic

Torrent de ca l'Ametller

Davant de la masia homònima. També es coneix per torrent de can Gener. Afluent de la riera de Valldeix per ponent.

Torrent de can Bruguera

Torrent de capçalera que neix a la masia homònima. Aquest torrent està al centre de la conca que forma el veïnat de Valldeix.

Torrent de can Cabot de la Brolla

Davant de la masia homònima. Torrent que neix al Pixador dels Ases, a llevant del veïnat. És afluent del torrent de can Marquès.

Torrent de can Català

Davant de la masia homònima. És afluent de la riera de Valldeix a l'alçada de la font del Pericó.

Torrent del Cul del Món

Situat a la capçalera del torrent de can Gener. L'indret on neix aquest curs és un fondal sense sortida, per tant l'origen del nom podria venir d'aquesta especificitat geogràfica.

Torrent de can Feu

Davant de la masia homònima. El torrent desemboca al torrent de can Gener.

Torrent de Figuera Major

Torrent situat a la partida homònima. Malgrat que el torrent desemboca a la riera de Cirera, aquest marca la línia divisòria entre el veïnat de Valldeix i el veïnat de Cirera.

Torrent de can Flequer

Davant de la masia homònima. És el torrent més oriental del veïnat. Afluent del torrent de can Marquès.

Torrent de la Font del Lladre

Altra denominació del torrent de can Gener. L'etimologia és idèntica a la de la Casa del Lladre.

Torrent de can Gener

Davant de la masia homònima. Afluent per ponent de la riera de Valldeix.

Torrent de la Llebreta.

Torrent a la partida homònima. Desemboca al torrent de can Bruguera.

Font de La Cornisa

Font situada a la urbanització homònima, a la rodalia de can Bruguera.

Torrent de Llusà

Torrent a la partida homònima. Afluent del torrent de can Gener.

Torrent de can Marquès

Davant de la masia homònima. És afluent de la riera de Valldeix per llevant.

Riera de Masriera

Riera a la partida homònima. És una altra denominació del torrent de can Flequer.

Font del Pericó

Davant de can Català, a la partida homònima. Al nom *pericó*, els habitants de Mataró li donen dues accepcions que no recull cap diccionari. La primera fa referència a qualsevol dipòsit de repartiment d'aigües, sigui de mina o de rec. La segona accepció equival a qualsevol sobreixida d'aigües de mina, coneguda també per aixer-

nador. La font del Pericó és el punt d'unió de tres mines, i de la sobreeixida s'alimenta la font. Històricament les tres mines que arribaven al Pericó subministraven aigua als molins de Valldeix³.

Torrent del Pixador dels Ases

Neix al bosc de la Pedra del Llop, a llevant de la conca, i desemboca al torrent de can Marquès.

Torrent del Pont de la Vila

Torrent a la partida homònima. Desemboca al torrent de can Gener.

Font de la Salamandra

Situada a la capçalera del torrent de can Flequer. La salamandra és un amfibi habitual en indrets frescals del veïnat de Valldeix.

Riera de Sant Simó

Nom que pren la riera de Valldeix a partir de la carretera de Mata fins al mar. S'anomena de Sant Simó amb motiu de l'ermita d'aquesta advocació que hi ha a la desembocadura de la riera, ja al veïnat de Mata.

Torrent de can Soler

Davant de la masia homònima. És una altra denominació del torrent de can Marquès.

Font dels Tres Raigs

Situada en el curs del torrent del Pont de la Vila.

Riera de Valldeix

Riera que vertebrava el veïnat homònim de N a S. S'anomena així el tram de can Català, on conflueixen els torrents de can Marquès, can Bruguera i ca l'Ametller, fins a la carretera de Mata.

Torrent de Vallveric

Torrent de capçalera a la partida homònima, a llevant del veïnat de Valldeix. Neix a Valldeix i desemboca al torrent del Forcat, al veïnat de Mata.

Torrent dels Vidals

Torrent davant de ca la Madrona, a llevant del veïnat. Desemboca directament a la riera de Valldeix

d) Partides i paratges

En aquesta categoria s'inclouen partides i paratges, però també tots els noms de lloc que al·ludeixen a indrets amb un sentit de superfície de terreny forestal que no arriben a constituir una partida. S'ha de constatar la dificultat en la delimitació exacta de les partides de terra, atès que s'observen algunes contradiccions en les fonts escrites i diferents parers entre els testimonis orals. Aquest fet ens posa de manifest la pèrdua de vigència del concepte de partida.

Brolla de ca l'Ametller

Paratge a les rodalies de la masia homònima. La brolla és una bosquina habitual a Valldeix.

La Brolleta

Partida de terra a ponent de la urbanització la Cornisa. La Brolleta és diminutiu de brolla, formació vegetal habitual al veïnat de Valldeix.

Els Caputxins

Partida de terra que comprèn l'àrea que tanquen els següents carrers: ronda Alfons X, passeig dels Molins, riera de Figuera Major, ronda dels Països Catalans i la ronda Rafael Estrany. En aquesta partida hi hagué el convent dels Caputxins fins l'any 1822⁴.

Aulet de can Català

Petit bosc d'alzines darrera la masia homònima.

Comadran

Aquesta partida anava aproximadament des de la font del Pericó fins a ca l'Ametller.

Bosc de Comadran

Situat a la partida homònima.

La Creu de Pedra

Situada en el pla de la Barca, al costat del barri de Vista Alegre. Poster hi havia hagut una creu de pedra en aquest indret. La hipòtesi no és del tot absurda, si pensem que aquests terrenys havien estat del convent dels Caputxins.

Figuera Major

Situada al N de la partida dels Caputxins. Sobre l'origen del nom només es pot apuntar que en aquesta contrada hi havia moltes figueres.

Bosc de Figuera Major

Situat al paratge homònim.

Els Forns

Partida al voltant del Forn del Vidre de Valldeix. En aquesta partida hi havia hagut històricament dos forns de vidre.

La Ginebrera

Partida que està aproximadament al N de la partida de Comadran, entre el Pixador dels Ases i el camí de can Bruguera. Sobre l'origen del nom, cal dir que la ginebrera és una planta que no existeix a Valldeix, però sovint es confon amb el càdec, que si que hi és habitual.

Bosc de la Ginebrera

Bosc a la partida homònima.

Llebreta

Partida situada a la urbanització la Cornisa. Llebreta és diminutiu de llebre, animal que havia estat abundant a tota la comarca.

Lluscà

Partida situada al fons del Cul del Món, a la capçalera de la serra de can Gener. Lluscà és un cognom.

Masriera

Partida que està entre el camí dels Contrabandistes i can Soler. Masriera és un cognom habitual a Mataró.

Bosc de Masriera

Ubicat a la partida homònima.

Bosc de la Pedra del Llop

Bosc ubicat entre can Cabot i el camí de la Cornisa. És un topònim extingit a nivell oral.

Pericó

Partida situada entre la riera de Valldeix i el torrent de Figuera Major, a l'alçada de can Català.

El Pont de la Vila

Partida situada aproximadament entre can Gener i el turó d'en Dori, a ponent del veïnat.

Bosc del Pont de la Vila

Bosc ubicat a la partida homònima.

Roca Martina

Era un nom de lloc de la partida de Comadran. L'origen del nom és desconegut. Topònim extingit.

Roques Albes

Paratge de la partida de Figuera Major. En aquest indret hi ha una petita pedrera de material blanquinós.

Rossellona

Partida de terra que està entre la carretera de Mata i les Cinc Sénies. Rosselló és un cognom habitual a Mataró.

Santa Cecília

Partida que estava entre ca la Madrona i can Portell Vell, limitant amb els Vidals pel N. Ara, per aquest indret, hi travessa l'A-19.

Garrofers de Santa Cecília

A la partida homònima.

Suro de can Soler

Bosc d'alzina surera a la rodalia de la masia homònima.

Garrofers de la riera de Valldeix

Garrofers de localització desconeguda.

Vallveric

Partida situada entre els Vidals i el veïnat de Mata.

Bosc de Vallveric

A la partida homònima.

Garrofers de Vallveric
A la partida homònima.

Bosc de la Vendrella

Bosc a l'oest del torrent de can Flequer. A finals del segle passat el propietari d'aquest bosc era Joaquim de Vendrell, fet que explicaria el topònim.

Bosc dels Vidals

Bosc ubicat a la conca del torrent homònim.

Vista Alegre

Partida a ponent del pla de la Barca. Situat a dalt d'un turó, Vista Alegre gaudeix de molt bones vistes.

Xiprerer o Xipreret

Partida situada a la cruïlla de la riera de Sant Simó amb la carretera de Mata. A tota la comarca són abundants els xiprers, en especial al veïnat de Mata.

e) Vinyes

Vinya d'en Barraquer (o Vinya del Paioi)

Vinya d'un parcer de can Català nascut a can Barraquer (Dosrius). Rebia el renom de Paioi. La vinya era al pla de la Barca.

Vinya de la Berta (o Vinya d'en Berto)

Vinya d'un parcer de can Català que es deia Albert, més conegut per Berto. Per extensió la filla d'aquest parcer l'anomenaven Berta. La vinya estava situada a la font del Pericó.

Vinya d'en Blaset

Vinya portada per "Blas", parcer de can Català. "Blas" era una persona baixa i rebia el renom de Blaset. La vinya estava situada a la font del Pericó.

Vinya d'en Boira

Vinya portada pel parcer Miquel Graupera, fill de can Boira del veïnat de Cirera. Situada a les vinyes de Figuera Major.

Vinya d'en Borra

El parcer d'aquesta vinya era en Soler, que rebia el renom de Borra. Ubicada a les vinyes d'en Masriera.

Vinyes de can Català

Vinyes a ponent de la masia homònima. Portades per diferents parcers.

Vinya de Comadran

Vinya a la partida homònima.

Vinya de la Creu de Pedra

Vinya a la partida homònima.

Vinya d'en Deri (o vinya del Campaner)

El parcer d'aquesta vinya es deia Desideri (Deri és diminutiu). També era cone-

guda com la vinya del Campaner, perquè en Deri provenia d'una família de campaners. La localització és desconeguda.

Vinya de l'Esmandia

Vinya propietat de la família Esmandia. Ubicada a les vinyes d'en Masriera.

Vinya d'en Llanetes

Nom que s'aplica a dues vinyes portades per dos germans, fills de can Llaneta a Mataró. La primera era a la vinya de can Català, i l'altra a can Morot.

Vinya del Lluscà

Vinya a la partida homònima.

Vinyes d'en Masriera

Vinyes a la partida homònima. Portades per diferents parcers.

Vinya d'en Mateves

Vinya portada per un parcer nascut a les Mateves, masia d'Argentona. Situada a les vinyes d'en Masriera.

Vinya d'en Melcior

Portada per Melcior Pucurull, aquesta vinya era al torrent de la Llebreta.

Vinya d'en Miquel Àngel

Portada per en Miquel Àngel, aquesta vinya era al torrent de ca l'Ametller.

Vinya d'en Plana

Vinya propietat de la família Plana, terreny procedent de la desamortització del convent dels Caputxins. Ubicada al pla de la Barca.

Vinya d'en Pruna (o vinya de l'Anton de la Mula)

Nom que s'aplica a dues vinyes, una a les vinyes d'en Masriera i una altra a la font del Pericó. "Anton de la Mula" era el renom d'Anton Pruna, parcer de can Català.

Vinya del Pont de la Vila

Vinya a la partida homònima.

Vinya de la Pujada de Bruguera

Vinya de localització imprecisa, però el nom fa suposar que estava a la rodalia de can Bruguera.

Vinya de Santa Cecília

Vinya a la partida homònima.

Vinya d'en Trencamorros

Vinya a la rodalia de can Cabot. Possiblement, Trencamorros era un renom despectiu.

Vinya d'en "Txe"

Vinya portada per Vicenç Bru. Nascut a València, aquest parcer sempre utilitzava l'expressió "txe".

Vinya de la riera de Valldeix

Vinya de localització desconeguda.

Vinya de Vallveric

Vinya a la partida homònima.

Vinya dels Vidals

Vinya ubicada al torrent homònim.

f) Sènies i camps

Els Clavells

Era la primera plana cultivada de clavells al terme de Mataró. Data de la dècada dels quaranta d'aquest segle. Situada entre el torrent dels Vidals i la carretera de Mata.

Sènia d'en Feliu Itxart

Era una sènia propietat de Feliu Itxart. Ubicada a la partida de Santa Cecília.

Camp de la Ginebrera

Camp a la partida homònima.

Horta d'en Palau

Horta que era aproximadament entre el Forn del Vidre i la Morberia. Al 1890 era propietat de Joaquim de Palau i de Castellar.

Sènia d'en Pep Riera

Sènia propietat de Pep Riera, al camí dels Contrabandistes.

Sènia de "Los Rosales"

Sènia de can Diviu, casa que té el renom "Los Rosales".

g) Construccions

En aquest grup s'inclouen masies, cases i ermites.

Ca l'Ametller

Masia situada entre la riera de can Gener i la riera de can Bruguera. Ametller és un cognom.

Can Batllori

Nom que rebia can Diviu. Batllori és un cognom.

Can Bruguera

Masia situada a la capçalera de la riera de Valldeix. Bruguera és un cognom.

Can Bruguera dels Planells

Nom que també rep Can Bruguera. El nom dels Planells al·ludeix al fet que la casa és en un indret pla i elevat.

Can Cabot de la Brolla

Masia més coneguda per can Cabot Vell. El substantiu brolla al·ludeix a la presència d'aquest tipus de bosquina a la rodalia de la casa.

Can Cabot Nou

Masia situada a 100 m de can Cabot Vell. L'adjectiu Nou s'utilitza per diferenciar aquesta casa de can Cabot Vell.

Can Cabot Vell

Masia situada al Pixador dels Ases. L'adjectiu Vell al·ludeix al fet que és anterior a can Cabot Nou.

Can Català

Masia situada a la confluència de la riera de can Soler, la riera de can Bruguera i la riera de can Gener. Català és un cognom.

Casa del Cementiri

Casa avui desapareguda. Era propietat de la desapareguda Junta de l'Obra. El cementiri de Mataró està situat a l'antiga partida dels Caputxins, entre els barris de Vista Alegre i Rocafonda.

Can Clavell

Masia situada a l'antic paratge de Figuera Major, avui barri els Molins. Clavell és un cognom habitual a Mataró.

Can Collet

Masia situada a l'antic paratge del Masriera, al costat del torrent de can Cabot de la Brolla. Collet és un cognom.

Can Costa

Masia situada a ponent del torrent de can Gener. Costa és un cognom.

Can Diviu

Masia situada al marge esquerre del torrent de can Bruguera, a l'alçada de l'ermita de Santa Rita.

Can Feu

Masia situada al marge dret del torrent de can Gener, entre can Gener i can Torres. Feu és un cognom.

Can Flequer

Masia que pertany al veïnat de Mata, però que té part de les terres a Valldeix. Ubicada a la capçalera de la riera de Masriera. Flequer és un cognom.

Can Gener

Masia situada al marge dret del torrent de can Gener, al costat de ca l'Iborra. Gener és un cognom.

Can Gómez

Denominació de principis de segle de Can Morot. Gómez és un cognom.

Ca l'Iborra

Casa d'estiueig al marge dret de la riera de can Gener. L'emplaçament de la casa és on antigament hi havia can Lledó. Iborra és un cognom.

Can Labori

Denominació de principis de segle de can Torres. Labori és un cognom.

Ca la Laia

Ca la Laia és el nom popular que rebia can Lledó a finals del segle passat. Segons

el “Padrón General del Vecindario de Batlleix” del 1896, la casa estava habitada per uns masovers que tenien una filla que es deia Laia.

Casa del Lladre

Nom popular pel qual es coneixia can Gener a finals del segle passat. En aquesta masia hi hagué un robatori, i com a testimoni de tal desgràcia els Cusachs, família propietària d’aleshores, hi pintaren sobre la façana la silueta d’un lladre.

Can Llauder

Nom amb què es coneixia can Soler quan els descendents dels Soler tenien el cognom de Llauder. Lluís Maria de Llauder i de Dalmases, que visqué a la casa, era l’únic titular del Marquesat de Valldèix, títol concedit el 1898 pel pretendent carlí Carles VII^è.

Can Lledó

Masia que estava ubicada a ca l’Iborra. La casa es va refer 100 m més amunt de ca l’Iborra. Lledó es un cognom.

Ca la Madrona

Masia que estava ubicada al camí de Santa Cecília. Madrona és una espècie vegetal coneguda també per sàlvia romana.

Can Marquès

Masia situada entre la riera de can Bruguera i la riera de can Soler. Marquès és un cognom.

Can Marquès de Santa Rita

Nom que rebia can Marquès al segle passat. És la masia més propera a Santa Rita.

Can Martí

Nom que també rebia can Morot al s. XIX. Aquesta masia era propietat de Bruno Martí.

Can Màrtir

Nom que també rebia can Portell Nou. Màrtir és un cognom.

Cases de Mata

Cases avui desaparegudes i de situació incerta. Sobre l’origen del nom cal anotar que el propietari, segons el “Padrón General del Vecindario de Batlleix 1896”, era Miquel Matas, però el nom també podria venir donat per la proximitat d’aquestes cases amb el veïnat de Mata, a llevant de Valldèix.

Can Miró

Casa d’estiueig entre la riera de can Bruguera i la riera de can Soler. Miró és un cognom.

Casa de la Morberia

Estava situada entre els actuals carrer dels Álamos i la plaça de la Morberia. La Morberia era un cementiri, però també donava nom a la casa. Aquest cementiri data del 1652 i funcionà fins l’any 1883. La morberia, durant l’Antic Règim, era la comissió municipal destinada a vetllar per la salut pública en cas d’epidèmia. La raó

que justifica el topònim està en el fet que l'any 1652 rebrotà el còlera “morbo” a Mataró, any en què les autoritats decidiren la creació d'aquest cementiri extramurs de la ciutat⁶.

Can Morot

Masia situada sobre el camí dels Contrabandistes, a l'alçada de la vinya de can Català. Morot és un cognom.

Can Parés

Masia desapareguda i de localització incerta. Parés és un cognom habitual a Mataró.

Can Perico dels Ocells

Masia de principis de segle situada a la capçalera del torrent de can Flequer. Perico dels Ocells és el renom del primer propietari, el qual caçava i venia ocells.

Can Portell

Altra denominació de can Portell Vell.

Can Portell Nou

Masia situada darrere l'aulet de can Català, al marge dret de la riera de can Soler.

Can Portell Vell

Masia situada entre els Vidals i can Català. Porta l'adjectiu “Vell” perquè és una masia anterior a l'altra. Ambdues havien estat propietat de la mateixa família. Portell és un cognom.

Repòs de Sant Bernat

Capelleta a 100 m de can Flequer. Construïda l'any 1966 per la Unió Excursionista Catalunya de Mataró. Sant Bernat és patró d'excursionistes i esquiadors.

“Los Rosales”

Renom que rebia Can Diviu durant la primera meitat d'aquest segle. La casa rebia aquest renom perquè en el jardí hi havia uns grans rosers.

Santa Cecília

Ermida del s. XIV a la partida homònima. Actualment ja no existeix. Possiblement quan es va fundar estava dedicada a Sant Sadurní.

Santa Rita de Valldeix (o Sant Sadurní)

Ermida situada entre els torrents de can Marquès i de can Bruguera. Històricament l'ermita ha tingut dues advocacions: Sant Sadurní i posteriorment Santa Rita. Les primeres cites de l'ermita són del 1066 i el 1075, però no es nomena l'advocació a Sant Sadurní. La cita següent, en què ja es parla de Sant Sadurní, és del 1517. Hi ha la tesi que l'ermita tenia advocació a Sant Sadurní perquè era patró dels aquitans. Els francs i els aquitans van ser els responsables de la reconquesta dels territoris propers a Girona i Barcelona cap al s.IX⁷. L'ermita canvià de devoció a partir del s.XVIII i es passà a l'advocació de Santa Rita de Càssia. Aquest canvi es degué possiblement a la voluntat popular⁸.

Can Serra

Masia entre la riera de can Bruguera i la riera de can Soler, propera a can Marquès. Serra és un cognom.

Can Soler

Masia situada a la cruïlla del torrent de can Flequer i el torrent de can Marquès. Soler és un cognom.

Can Torres

Masia situada a la confluència del torrent de can Bruguera i el torrent de can Gener. Torres és un cognom.

Can Tossa

Masia avui desapareguda i de localització incerta. Tossa és un cognom.

Casa Vermella

Renom que rebia a principis de segle can Portell Nou. La façana estava pintada de color vermell.

h) Vials

Camí de can Bruguera

Camí que arrenca de la confluència del torrent de can Bruguera i el torrent de la Llebreta, i que porta a can Bruguera.

Camí de Canyamars

Una altra denominació del camí del Corredor o el camí de la Lorita. L'etimologia de Canyamars prové de cànem, planta de la qual hom obté fibra tèxtil⁹. Segons la *Gran Enciclopèdia Catalana* el cànem s'havia cultivat des de Badalona fins a Canet, fet que justifica encara més l'origen del nom.

Camí dels Contrabandistes

Camí que travessa tot el veïnat perpendicularment a la riera de Valldeix, a l'alçada de can Morot. Tal com indica el nom era per on passaven els contrabandistes per tal d'evitar els burots, i així no pagar impostos.

Camí de la Cornisa

Camí que va de can Bruguera fins a la Cornisa, ja en el terme de Sant Andreu de Llavaneres. Rep el nom de la serra homònima.

Camí del Corredor

Una altra denominació del camí de Canyamars. És conegut amb aquest nom perquè és l'únic corriol que poden fer servir els excursionistes sortint de Mataró per anar al santuari del Corredor.

Camí de la Lorita

Topònim del camí que va de Valldeix, passant per can Flequer i la Lorita, cap al Corredor i Canyamars. La Lorita és un santuari en ruïnes del terme municipal de Sant Andreu de Llavaneres. Lorita és la denominació popular de la Mare de Déu de Loreto.

Camí de Rocafonda

Camí que portava de Mataró a Valldeix fins als anys seixanta d'aquest segle. A partir d'aleshores desapareix a conseqüència del creixement de la ciutat. El traçat que feia segueix els actuals carrer de Rocafonda, passeig de Rocafonda i avinguda del Perú.

Camí de la Serra

Camí que anava de Figuera Major cap a la riera de Cirera, per on passa ara la ronda dels Països Catalans. El camí era paral·lel a la serra de can Bruguera, fet que justificaria el nom.

Camí dels Caputxins

Camí que anava a la partida homònima. Aquest camí ja no existeix.

Camí de Santa Cecília

Camí que anava a la partida homònima. Per aquell antic camí actualment hi passa l'autopista A-19.

Carretera de Valldeix

Segueix paral·lel a la riera de Valldeix.

i) Indrets singularitzats

Aquest grup és el més heterogeni de tots. Inclou diversos topònims que al·ludeixen a fets humans.

Abocador

Abocador entre la urbanització les Sureres i el càmping “Touring Club”. En el treball de la *Toponímia del terme municipal* de Mataró aquest nom de lloc està entrat per Antic Abocador d'Escombraries.

Camp de futbol de can Bruguera

Situat davant de la masia homònima.

Càmping “Touring Club”

Càmping situat entre l'Abocador d'escombraries i la riera de can Bruguera, dins de la finca de can Morot.

Centre Atlètic Laietània

Centre esportiu i recreatiu situat al torrent de la Llebreta, al costat de la urbanització la Cornisa.

Correus

L'estafeta de Correus està situada al costat de la font del Pericó. És la primera estafeta rural d'Espanya. Data del 1956.

Forn del Vidre

Estava situat a l'actual passeig del Forn del Vidre, i va desaparèixer a la dècada dels setanta d'aquest segle. Aquest forn quedà integrat en el casc urbà quan s'executà el projecte d'eixample de 1878.

Forn d'en Teis

Forn avui desaparegut i de localització indefinida. Era una bòbila on es feien rajoles. Teis és un cognom.

“Garden Center” Jardiplant

Nom comercial del centre de Jardineria situat a la vinya de can Català, davant la masia homònima.

Molins Froilan

Els Molins Froilan estaven situats a la partida dels Caputxins. Aquests molins s'usaven per moldre els cereals i obtenir-ne farina. Froilan possiblement al·ludeix a un nom propi.

Pedra del Gall

Nom d'una fita que hi havia al pla de la Barca, a la partida dels Caputxins.

Portal dels Francesos

Portal que donava entrada a la vinya d'en Barraquer. Va ser batejat involuntàriament per J. Carbonell i els nois de can Soler un dia que van veure un cotxe estranger davant del portal. Aleshores aquells vailets van associar l'estranger amb França.

Refugi del Centre Atlètic Laietània

Caseta-refugi dintre del recinte del Centre Atlètic Laietània.

Robert Mercader

Nom comercial dels magatzems de material per a la construcció. Situat a llevant de la riera de can Soler.

Unió Recreativa Laru

Club esportiu i recreatiu a la capçalera del torrent de can Gener.

Urbanització la Cornisa

Creada als anys setanta, aquesta urbanització s'estén des del Centre Atlètic Laietània fins a can Bruguera. Rep el nom del camí homònim.

Urbanització can Marquès

Urbanització davant de la masia del mateix nom.

4. A MANERA DE CONCLUSIÓ: UNA VALORACIÓ GEOGRÀFICA DELS TOPÒNIMS DE VALLDEIX

Un inventari toponímic se'ns presenta com un planter que ens permet analitzar els elements geogràfics, econòmics, històrics i socials d'un territori. En el cas d'aquest article s'utilitza la toponímia per interpretar el territori des d'un punt de vista geogràfic, a partir de l'evolució dels topònims al llarg d'aquests dos darrers segles.

Per les seves modestes dimensions, el veïnat de Valldeix mostra una gran riquesa toponímica; a aquesta gran quantitat de noms de lloc s'ha d'afegir una gran diversitat de fets a designar, tant a nivell físic com humà.

En tractar-se d'un territori heterogeni físicament, des del punt de vista del relleu i les aigües, hi ha una gran profusió de topònims per designar colls, serres, torrents, plans, etc. No obstant això, és encara més important la quantitat de noms de lloc relacionats amb els aspectes humans. Aquest fet el podem interpretar com a fruit dels forts lligams de l'home amb el veïnat de Valldeix des de temps reculats.

La millor mostra del pes específic de l'home amb aquest veïnat és l'existència d'uns centres nuclears generadors de toponímia. Ens referim als noms de les masies

(formats a partir de cognoms), les quals donen per extensió noms a altres realitats. Per exemple la masia de can Bruguera dóna nom al camí de can Bruguera, a la vinya de la Pujada de Bruguera, al camp de futbol de can Bruguera, però àdhuc a realitats del medi físic tals com el torrent de can Bruguera o la serra de can Bruguera. Un procés similar, però menys fecund en noms, es produeix amb les partides. El cas més representatiu seria el de la partida de Masriera, a partir de la qual surten topònims com: la vinya de Masriera, el bosc de Masriera i la riera de Masriera.

També es formen topònims a partir del fet de designar la persona que explota un determinat indret, o bé la persona a qui pertany. Sovint però el cognom de qui explota la terra, o n'és propietari, no dóna el topònim directament, sinó més aviat el renom que rep aquesta persona origina el topònim. Exemplificant-ho ens trobem amb la vinya de l'Anton de la Mula, renom d'Anton Pruna - parcer de can Català -, o bé el bosc de la Vendrella, propietat al segle passat de la família Vendrell.

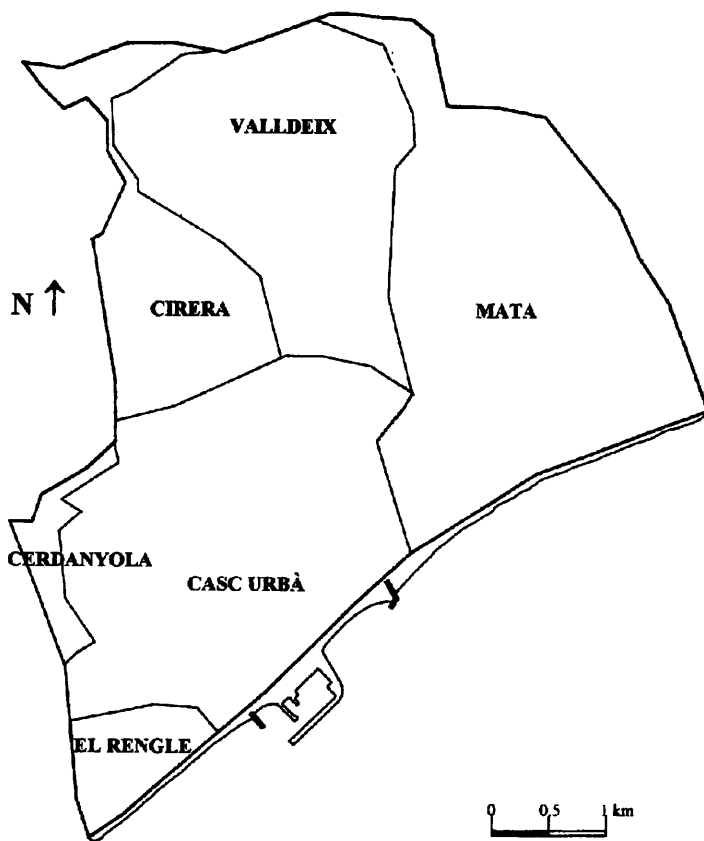
A partir de l'estudi de la toponímia d'un lloc es fa evident la dinàmica del territori. Aquest fet es constata quan hom, després de fer l'inventari toponímic del veïnat de Valldeix, comprova la desaparició de determinats noms de lloc, però també la formació de nous topònims.

La pèrdua de noms gairebé sempre va relacionada amb la desaparició d'alguns oficis, o bé amb l'enderroc de determinades construccions. Per exemple, els noms de les vinyes estan en vies d'extinció, atès que quan morin els darrers testimonis orals vinculats a la vitivinicultura del veïnat de Valldeix, ja ningú recordarà noms com la vinya del Masriera o la vinya del Paioi. Un altre cas ben clar al veïnat de Valldeix és l'enderroc de construccions com els molins fariners (Molins Froilan), i bòbiles (Forn d'en Teis) al segle passat. Tots aquests fets van paral·lels a l'oblit del nom que el designa. El fenomen de l'oblit col·lectiu dels topònims per les circumstàncies descrites és inexorable, llevat de casos en què hi ha una clara voluntat per tal que determinats noms es conservin. Aquest és el cas de la Morberia, el qual és un topònim que l'Ajuntament de Mataró recupera per designar una plaça. En aquestes circumstàncies la població passa a associar el topònim amb la plaça, però ignora el fet a què al·ludia, i per tant la raó de la seva creació.

L'altra cara de la moneda és la creació de nous noms, que sorgeix de la necessitat de designar noves realitats del territori. En aquest sentit al veïnat de Valldeix hi ha una clara proliferació de noms de noves construccions que connoten activitats de lleure: Centre Atlètic Laietània, Unió Recreativa Larú o càmping "Touring Club". També sorgeixen noms de noves activitats econòmiques com: magatzems Robert Mercader o "Garden Center" Jardiplant. Un cas a part, que en l'inventari no s'ha tractat, considerant-lo sòl urbà, és el nom dels carrers de les dues urbanitzacions del veïnat de Valldeix, font generadora d'un bon grapat de nous topònims.

D'aquest estudi s'aprecia, en general, que els topònims de formació recent acostumen a tenir una transparència des del punt de vista semàntic, atès que són coetanis a nosaltres. Per exemple tothom coneix el significat del càmping "Touring Club". Per contraposició, a l'inventari ens trobem amb una sèrie de topònims poc intel·ligibles, tals com partida de Lluscà o turó de Tarau.

VEÏNATS DEL TERME MUNICIPAL DE MATARÓ

Amb tot, aquesta anàlisi de l'inventari dels topònims permet constatar que en els darrers anys, tot Valldeix està experimentant unes fortes transformacions. S'està patint un procés de pèrdua de noms. Aquest fet és paral·lel a l'extinció d'unes formes de vida d'una societat rural, a causa, sobretot, de la regressió dels darrers anys de les activitats agrícoles. Però, per contraposició, l'evolució del veïnat, en el context d'una societat urbanitzadora expansiva, farà necessària la creació de nous topònims. Precisament d'aquí neix la necessitat de conèixer i protegir bé els topònims històrics i actuals, per tal que els possibles topònims futurs siguin coherents al màxim amb la realitat ja existent. Perquè, en definitiva, conèixer bé la toponímia permet conèixer bé la geografia i la història d'un territori.

NOTES:

1. FERRER, LL: Op. Cit. (pp. 8)
2. CARRERAS I CANDI, F: *Valldeix* al diari El Cronista (Mataró 1/VIII/ 1891)
3. MADOZ, P: Op. Cit. (pp. 300)
4. SALICRÚ, M: *Els cementiris de Mataró de la revista FULLS* 13. Ed. Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró.1982.
5. GEC: Entrada *Valldeix, marquesat* vol. XV (pp. 225)
6. FERRER, Ll:Op. Cit. (pp.59)
7. SALICRÚ, M: Recopilació de dades de les dues parròquies antigues de Mataró: Sant Martí i Sant Miquel de Mata a *FULLS* 7 Ed. MASMM. Mataró
8. FERRER, LL: Op. Cit. (pp. 31 i 32)
9. COROMINES, J: *DECLLC* Vol. II

BIBLIOGRAFIA GENERAL

- CARIDAD ARIAS, J (1995) *Toponimia y mito. El origen de los nombres*. Ed. Oikos-Tau. Vilassar de Mar.
- COROMINES, J (1980) *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* Ed. Curial Edicions Catalanes. Barcelona.
- COROMINES, J (1989) *Onomasticon Cataloniae* Ed. Curial Edicions Catalanes. Barcelona.
- GARCIA I ESPUCHE, A; GUÀRDIA, M (1989) *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*. Ed. Altafulla. Patronat Municipal de Cultura. Mataró.
- GEC: *Gran Enciclopèdia Catalana* Ed. ECSA (Diversos volums). Barcelona.
- MADOZ, P (1991) *Diccionario Geográfico-Estadístico, histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Vol. XI. Madrid 1848. Reeditat per Biblioteca de Santa Ana. Almendralejo.
- MOLAS I RIBALTA, P (1974) *Societat i poder polític a Mataró 1718-1808*. Ed. Rafael Dalmau. Barcelona. Premi Iluro 1972. Mataró
- MOLL, J; TORT, J et alt. (1985) *Toponímia i cartografia. Assaig de sistematització*. Ed. ICCdel DPTOP de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.

NOMS PROHIBITS

No és freqüent que un jutge hagi de prohibir als pares imposar algun nom per respecte al decòrum del nounat. Al 1996 es van donar dos casos d'aquests quan dues parelles volien anomenar llurs respectius fills Satanàs i Tía.

JMAiO